

UN VIATGE ALS PAÏSOS BÀLTICS L'ANY 1385

Hereux qui, comme Ulysse, a fait un beau voyage

Joachim du Bellay

Fins no fa pas gaire viatjar no era pas una experiència gaire agradable. Els mitjans de comunicació eren lents i incòmodes; les adversitats meteorològiques —el fred, la pluja, la neu— es feien notar molt més que no pas ara; els camins no eren gens segurs —plens de pirates al mar, o de bandolers amagats a les muntanyes i als boscos— i d'hostals no n'hi havia pas a cada cantonada, i alguns no eren gaire recomanables, perquè de vegades hi anaven a petar delinqüents i prostitutes, ni còmodes ni higiènics. (El gran poeta Jordi de Sant Jordi, per exemple, es queixava en el poema «Los enuigs» d'haver hagut de compartir, se suposa que en un hostal, un llit petit amb dues persones més).

Una bona prova de fins a quin punt en els temps antics viatjar era una experiència dura la tenim en l'etimologia del verb anglès *to travel*, que prové del mateix terme llatí que ha donat origen en català al verb *treballar*. Sembla que són dos verbs que no tenen res a veure l'un amb l'altre i, en canvi, tots dos vénen de la mateixa paraula llatina: *tripalium*, que era un instrument de tortura de la Roma antiga. El verb *treballar* i el substantiu *treball* encara conserven, en el català dels nostres dies, el matís de sofriment i de dolor: ho podem veure en la frase feta «amb penes i treballs». En l'anglès d'avui en dia *to travel* no conserva aquest sentit, però en el seu origen sí que hi havia una relació, perquè en el món antic viatjar implicava desplaçar-se pel món amb grans dificultats, patint, en definitiva, 'penes i treballs'.

S'havia de ser una persona molt forta, tant en el sentit físic com en el moral, per atrevir-se a emprendre, a peu, a cavall o per mar, un viatge. A l'Edat Mitjana, per exemple, molta gent feia testament abans de sortir a fer un llarg viatge: no sabia si en tornaria viva. Per la mateixa raó Ramon Llull, que va ser un gran viatger, que va recórrer tota la Mediterrània a peu, a cavall, en vaixell i un cop fins i tot nedant després que la seva nau naufragués davant les costes de Pisa, Ramon Llull —repeteix— va donar el consell següent en el *Llibre dels mil proverbis*: «No facis un viatge amb un home de flac coratge». Per viatjar, doncs, s'havia de tenir una salut de ferro, un estómac que ho país tot i una moral i un coratge capaces de superar totes les adversitats.

I, malgrat totes aquestes dificultats, a l'edat mitjana es viatjava moltíssim. Viatjaven els estudiants, els mercaders, els frares, els pelegrins, els diplomàtics i els religiosos, i els seus viatges podien ser llargs de debò. La gran meta dels pelegrins era, per descomptat, Terra Santa, però també podien anar a destins

prou llunyans com ara Sant Jaume de Compostel·la; el Purgatori de Sant Patrici, al nord d'Irlanda, o Roma. Els destins dels estudiants podien ser, com va ser el cas de Felip de Malla i potser també de Francesc Eiximenis, París per estudiar-hi Teologia; Bolonya per estudiar-hi Dret, com sembla que va fer Anselm Turmeda; Montepeller per estudiar-hi, o ensenyar-hi, Medicina, com va fer Arnau de Vilanova, i Oxford o Cambridge per estudiar-hi Teologia, com van fer Eiximenis i altres frares dels ordes mendicants. Els mercaders — i Catalunya, València o les Illes n'anaven plens, de mercaders— viatjaven d'una punta a l'altra de la Mediterrània o d'Europa a la recerca de clients o de productes.

Els frares també viatjaven molt per raons d'estudi o per anar a predicar els cristians o a convertir els pobles no cristians. Ramon Llull, per exemple, va recórrer bona part de la Mediterrània predicant a cristians, jueus i musulmans i el dominic Vicent Ferrer va passar els últims vint anys de la seva vida predicant sense parar gairebé ni un sol dia, sense tenir mai un lloc de residència fix, per tota la península, per Occitània, pel nord d'Itàlia i Suïssa per anar a morir, en una nova campanya de predicació, a la Bretanya. I els guerrers i els cavallers viatjaven, és clar, allà on hi hagués una guerra, una justa cavalleresca o un botí a guanyar. Ramon Muntaner, per exemple, el gran cronista de Peralada, va ocupar càrrecs militars a Sicília, al nord d'Àfrica o a Bizanci al servei dels interessos dels diversos reis del Casal d'Aragó. I els diplomàtics, per descomptat, també viatjaven i anaven de cort en cort a la recerca de pactes i acords que no sempre sortien bé. Ramon Muntaner, per exemple, va anar a Nàpols el 1308 com a ambaixador del rei de Sicília i va acabar empresonat i torturat, acusat de preparar una rebel·lió. Per tant, com a mínim en el seu cas, el viatge a Nàpols es va acabar convertint en una tortura al peu de la lletra.

RAMON DE PERELLÓS I «LES COSES ESTRANYES I MERAVELLOSES QUE HI HA PEL MÓN»

Vull dedicar aquest article a parlar d'un gran viatger i d'un gran lector de llibres de viatges de finals de l'Edat Mitjana: Ramon de Perellós, vescomte de Roda i de Perellós, un noble rossellonès que va recórrer Europa de punta a punta. La seva família procedia de Perellós, un poblet del Rosselló, just a la frontera del domini lingüístic català. Les terres de la seva família estaven sotmeses en part al rei de França, i en part depenien de la Corona d'Aragó. Era, per tant, un home de frontera i d'una família de frontera que en certa manera estava predestinat a viatjar. El seu pare va ser un guerrer i un diplomàtic que va treballar tant al servei de Pere III, rei d'Aragó i comte de Barcelona, com de Carles V, rei de França. Una part de l'educació de Ramon de Perellós la va rebre a la cort reial francesa, una de les més riques i poderoses d'Europa, on no paraven d'arribar viatgers, diplomàtics, cavallers, religiosos i guerrers procedents de totes les parts del món aleshores conegut. A la cort reial francesa se li va despertar, ja des de molt jove, el desig de viatjar, de córrer món i de veure, com diu ell mateix al principi del seu

Viatge al purgatori de sant Patrici, «les coses estranyes i meravelloses que hi ha pel món».

Ja convertit en un adult, Ramon de Perellós va seguir en part les passes del seu pare vivint entre Catalunya, Occitània i França. Es va convertir en un guerrer i en un home de confiança dels papes d'Avinyó i visitava molt sovint com a ambaixador la cort reial francesa. Tenim documentats uns quants viatges de Perellós quan encara era molt jove, algun d'ells molt accidentat. El 1374, per exemple, va anar a Anglaterra per fer una gestió diplomàtica al servei de Pere III, rei d'Aragó. Hi va anar per mar i en el viatge de tornada sembla que va fer una parada a Galícia per poder anar com a pelegrí a sant Jaume de Compostel·la. De tornada a Catalunya la nau en què viatjava va ser capturada per naus dels regne de Granada. Com a conseqüència, Ramon de Perellós es va haver de passar unes setmanes a la presó. Un bon exemple de les penalitats i les angúnies associades als viatges a l'edat mitjana.

Entre finals del 1377 i principis del 1378 va ésser a Xipre en una expedició diplomàtica a la cort de la reina Elionor, cosina del rei d'Aragó. De tornada va dur diversos 'souvenirs' per al príncep Joan d'Aragó i per a la seva esposa: un barret turc per a la princesa Mata d'Armanyac i un arc, també turc, per al príncep. Potser, però, el record més valuós d'aquest viatge va ser haver aconseguit un exemplar del llibre del franciscà friulià Oderic de Pordenone, probablement una traducció francesa del llibre en què es relataven els viatges que aquest frare havia fet per l'Orient més llunyà, de la Xina a Sumatra passant per Sri Lanka, Java o Borneu. L'interès dels prínceps, i del mateix Ramon de Perellós, per obres d'aquesta mena, és un bell indicatiu de la fascinació que exercia, a finals de l'Edat Mitjana, tot el que tenia a veure amb els països llunyans i exòtics de l'Orient. Dos mesos després d'haver rebut el barret, l'arc i el llibre, el príncep Joan d'Aragó va escriure una carta a Ramon de Perellós expressant-li la seva valoració del llibre de viatges de frare Oderic de Pordenone:

En el dit llibre hi ha més coses i més pertinents que en l'altre exemplar del llibre d'aquell mateix frare que ja teníem; pregant-vos que cada cop que trobeu coses estranyes com les que acabo d'esmentar ens les envieu i ens fareu un servei molt agradable.

La carta posa en relleu que el príncep Joan era un bon col·leccionista de llibres de viatges i que coneixia molt bé el gènere, perquè del llibre d'Oderic de Pordenone en corrien per Europa versions diferents, unes més curtes, les altres més llargues i la que Perellós li havia portat de Xipre era millor, i més extensa, que la que el príncep tenia a la seva biblioteca. La carta també és interessant per la petició a Ramon de Perellós de «coses estranyes» procedents de països exòtics, que tant podien ser llibres com el de fra Oderic, com arcs, barrets, ocells de caça o qualsevol altra curiositat. De fet, Ramon de Perellós, home de món i, com a tal, gran viatger, buscava per a la casa reial, des de París, des d'Avinyó o des d'on fos, no només *souvenirs*, sinó també pintors, astròlegs o xantres (canonges

encarregats de la direcció d'un cor de música religiosa), llibres de música religiosa o profana, o de viatges, en una llarga llista de meravelles i de curiositats.

L'estiu del 1386 tenim documentat un altre episodi que no només torna a posar en relleu l'entesa entre l'infant Joan, que no trigarà a ser rei, i Ramon de Perellós a la recerca de llibres on es narren viatges i «coses estranyes i meravelloses», sinó també l'interès de tots dos pel Purgatori de Sant Patrici, un famós lloc de pelegrinatge situat en una illa del Lough Derg — en gaèlic el 'Llac vermell'— al nord d'Irlanda. Una tradició, iniciada a finals del segle XII, situava en aquesta illa una porta d'entrada al purgatori. En la visió del món que es tenia a l'edat mitjana Irlanda era el *finis terrae*, el fi de la terra coneguda, i com a tal, se li atribuïen fets meravellosos i extraordinaris, com ara la manca d'animals verinosos o l'existència de pobles salvatges i d'una porta d'entrada als espais del més enllà en una illa del Lough Derg.

El document a què em refereixo és una carta que el príncep Joan d'Aragó va enviar a R. de Perellós, que tornava a ser a París en una nova expedició diplomàtica, que aprofitava per posar-se al dia de les últimes novetats literàries que corrien per la cort. En un passatge d'aquesta carta l'infant Joan torna a fer una comanda bibliogràfica a Ramon de Perellós:

També us preguem que ens envieu, a través d'una persona de confiança, una bona còpia del relat d'aquell cavaller que, segons ens dieu, ha estat en el Purgatori de Sant Patrici, i hi explica tot el que ha vist i li ha passat en l'esmentat purgatori, perquè tenim moltes ganes de llegir-ho.

Es tracta d'una notícia molt interessant, perquè evidencia l'interès tant de l'infant Joan d'Aragó com de R. de Perellós per les històries i les llegendes relacionades amb el santuari del Lough Derg. Per les referències que es donen a la carta no podem saber amb certesa de quin llibre s'està parlant, ja que hi havia diversos relats de pelegrinatges al Purgatori de sant Patrici, la majoria d'ells escrits en llatí, tot i que n'hi solia haver traduccions a moltes llengües europees. Com que el príncep Joan i Perellós eren dos entesos en els llibres de viatges, el més probable és que estiguessin parlant d'alguna de les últimes novetats que acabaven d'aparèixer relatives al pelegrinatge al purgatori del Lough Derg. Era lògic, doncs, que R. de Perellós acabés anant a Irlanda a la recerca de «coses estranyes i meravelloses», és a dir per penetrar en el Purgatori de sant Patrici. El seu pelegrinatge va tenir lloc a finals del 1397. Per desgràcia mai no en va poder parlar amb Joan d'Aragó, que, sense dubte, s'hi hagués mostrat molt interessat, perquè el rei havia mort de sobte el 19 de maig del 1396. De fet, si Perellós va anar al Lough Derg i va entrar en el purgatori va ser per comprovar si Joan d'Aragó hi era i, si hi era, per demostrar a l'opinió pública que la seva ànima estava en vies de salvació. Els llibrets que relataven pelegrinatges al Purgatori de sant Patrici que corrien per Europa parlaven d'experiències i de fets d'aquesta mena i Perellós, que coneixia molt bé totes aquestes obres, no va fer res més que seguir el model que li proporcionaven.

PRÚSSIA, LITUÀNIA I ELS CAVALLERS TEUTÒNICS

No sabem la data ni el lloc en què Ramon de Perellós va ser adobat cavaller. El que sí sabem del cert és que, després d'haver assolit aquest honor, no va trigar gaire a convertir-se en un cavaller reconegut i amb una excel·lent reputació tant a la Corona d'Aragó com a França i a la major part d'Europa. El seu curriculum cavalleresc es podria resumir manllevant alguns dels versos amb què el gran poeta anglès Geoffroy Chaucer, contemporani de Perellós, va retratar el cavaller dels *Contes de Canterbury*:

un cavaller molt distingit, que des de les seves primeres campanyes havia estimat sempre la cavalleria [...] Havia mostrat gran valor en les guerres del seu senyor i havia viatjat més que ningú per terres cristianes i paganes, rebent sempre honor a causa dels seus mèrits. Havia estat present a la captura d'Alexandria, i havia ocupat a Prússia el lloc d'honor per damunt dels cavallers d'altres nacions.

El currículum cavalleresc de R. de Perellós s'assembla moltíssim al del cavaller sense nom de Chaucer. L'únic ítem que no retrobem en l'historial del vescomte de Roda és la participació en la fugaç conquesta d'Alexandria (1365) per part del regne de Xipre, però és que Perellós no hi podia haver participat, perquè aleshores tot just devia ser un adolescent. Ara bé, si no hi va poder intervenir, almenys va tenir molt bons tractes amb Philippe de Mézières, un dels organitzadors i protagonistes d'aquesta croada gràcies al seu currículum, homologable en tots els sentits al d'un membre distingit de l'elit de la cavalleria europea del seu temps.

Com ja hem vist, l'any 1375 la nau on viatjava R. de Perellós, de tornada d'una missió diplomàtica a Anglaterra i potser d'un pelegrinatge a Sant Jaume de Compostel·la, va ser assaltada per naus del regne de Granada i va caure presoner. Aquest devia ser el primer contacte del vescomte de Roda i de Perellós amb els sarraïns, un contacte saldat amb una derrota que hem de suposar honrosa —com diria Jordi de Sant Jordi, «d'armes sobrat e per major poder,/ no per default [manca] gens de cavalleria»— i un empresonament.

Entre els mesos de juliol i octubre del 1390 Perellós va tornar a lluitar, com el cavaller dels *Contes de Canterbury* en terres paganes participant en la croada francogenovesa contra Tunis, que es va centrar en el setge de Mahdia, un port de gran activitat comercial i piratesca, i de molta importància estratègica. En la croada també hi van participar, a més de cavallers francesos i genovesos, guerrers anglesos, flamencs, borgonyons i occitans. Jean Cabaret d'Orville, un cronista francès que es va ocupar dels fets de la croada, deixa en molt bon lloc les intervencions del «viconte de Roddes», que era «moult vaillant chevalier», és a dir un cavaller molt valent. També elogia els homes que l'acompanyaven, és a dir guerrers de la Corona d'Aragó, que «es van portar bé» en les escaramusses contra els assetjats.

El 1385 R. de Perellós va incorporar al seu curriculum cavalleresc una de les planes més vistoses en participar des de Prússia, al costat de l'Orde dels cavallers teutònics, en una *reise* (expedició armada amb caràcter de croada) contra Lituània. Les campanyes militars dels cavallers teutònics contra Lituània van ser, segons Werner Paravicini, una mena de Guerra dels Cent Anys traslladada a l'Europa bàltica i que va comptar amb el suport de molts de nobles de tot Europa, que anaven a Prússia per lluitar al seu costat en les campanyes contra els lituans. De fet, com ha posat en relleu Philippe Contamine, el pelegrinatge a Prússia per col·laborar en una croada amb els cavallers teutònics era una experiència recomanada en els manuals d'educació de la noblesa francesa.

L'Orde dels cavallers teutònics s'havia fundat a Sant Joan d'Acre a principis del segle XIII. Va néixer com un orde hospitaler alemany que tenia el seu centre d'activitats a Terra Santa, tot i que de seguida es va escampar i va tenir possessions per tot Europa. Després que el 1226 l'emperador Frederic II els donés permís per envair Prússia l'orde va iniciar la seva expansió, que tenia caràcter de croada, amb tots els beneficis que això comportava, contra els pobles pagans prussians. A poc a poc els cavallers teutònics van construir a Prússia un autèntic estat croat, reconegut pels papes i pels emperadors del Sacre Imperi Romanogermànic. L'Orde tenia una gran xarxa de castells escampada per tota la regió, controlava el comerç i posseïa grans extensions de terreny, guanyades a cops d'espasa als pobles pagans que hi vivien.

Amb la caiguda de Sant Joan d'Acre (1291), l'última plaça cristiana a Terra Santa, en mans musulmanes, l'Orde dels cavallers teutònics va centrar les seves activitats en el nord d'Europa. Des de Prússia, que estava sota el seu control des del 1282, va dirigir una guerra contínua contra Lituània entre els anys 1305-1403, amb un període de màxima intensitat que va del 1360 al 1390. En aquests gairebé cent anys van dur a terme 299 *reisen* —se'n solien programar dues a l'hivern, i una a l'estiu— contra els pobles pagans lituans, que practicaven una religió de caràcter politeïsta i que de vegades són presentats a les fonts literàries o historiogràfiques de l'època com a 'mescreans' (infidels) o fins i tot com a 'sarraïns'. (De vegades també es diu que les expedicions van dirigides contra els rutens, els cismàtics russos). Es tractava d'una campanya d'evangelització, amb caràcter de croada, que era també una empresa d'expansió territorial i econòmica en què primer els pobles que habitaven Prússia i, després, els lituans no paraven de rebre garrotades.

Un dels objectius d'aquestes expedicions era el de despoblar, o devastar, les grans zones boscoses o de cultiu que separaven Prússia de Lituània per convertir-les en una enorme terra de ningú que servís de frontera. El temps posava moltes vegades en greus dificultats les *reisen*, perquè, a l'hivern, si feia massa fred sovint s'havien de suspendre, però, si, en canvi, les temperatures eren suaus, les aigües dels rius no es glaçaven, o la capa de gel era molt fina, de manera que travessar-los podia ser molt perillós.

LES 'REISEN' CONTRA LITUÀNIA COM A SOMNI DE LA CLASSE CAVALLERESCA

Al llarg del segle XIV les *reisen*, o croades contra Lituània, es van convertir en un objectiu molt preuat de la flor i la nata de la cavalleria europea, sobretot de la francesa i de l'anglesa, tot i que també hi van anar cavallers escocesos, portuguesos, italians o occitans, entre ells Gastó Phebus, comte de Foix i vescomte de Bearn, que hi va estar durant la primera meitat del 1358. Hi van anar reis i prínceps, membres de l'alta i de la baixa noblesa i fins i tot burgesos ennoblits. Segons Christopher Tyerman, a la segona meitat del segle XIV hi devien anar, com a mínim, quatre-cents cavallers anglesos i francesos, sovint aprofitant períodes de treva en la Guerra dels Cent Anys. Cal tenir en compte que de vegades el seguici que acompanyava un noble podia ser molt nombrós. El 1377, vuit anys abans que hi anés Ramon de Perellós, el duc Albert III d'Austria s'hi va presentar acompanyat de 2000 cavallers.

En algunes famílies de la noblesa el viatge a Prússia, la *reise*, es va convertir en una tradició i va haver-hi cavallers que hi van arribar a anar fins a set cops. Limitant-nos només a personatges de debò o de ficció més o menys contemporanis de R. de Perellós que hi van participar, podem citar Jean Le Maingre, dit Boucicaut, mariscal de l'armada francesa i un dels cavallers més famosos del seu temps, que hi va anar tres cops els anys 1384, 1385 i 1391. També hi va anar el cavaller i diplomàtic flamenc Gilbert de Lannoy, que el 1430 va visitar, com R. de Perellós, el Purgatori de Sant Patrici, i que el 1413 va participar en una de les *reisen* dels cavallers teutònics. Com a personatges de les ficcions cavalleresques només cal citar el cavaller dels *Contes de Canterbury* que, segons Chaucer, «havia pres part en més incursions a Lituània i a Rússia que cap altre cristià del seu rang». També s'hi pot afegir el nom de Jean de Saintré, el protagonista de la novel·la homònima que Antoine de la Sale va escriure a mitjan segle XV; En aquesta novel·la Jean de Saintré es trasllada a Prússia, acompanyat d'un Boucicaut que sembla ser el pare de Jean le Maingre, per prendre part en una *reise* no pas de sang i fetge, sinó de tinta i de pergamí.

No coneixem cap text de R. de Perellós en què es parli de forma directa de la seva estada a Prússia i a Lituània. R. de Perellós només al·ludeix de forma molt genèrica a les seves aventures amb els cavallers teutònics a les primeres línies del *Viatge al Purgatori de sant Patrici*, quan assegura que de jove va decidir viure en primera persona «les aventures del món per totes les terres de cristians i d'infidels» que havia sentit explicar a la cort del rei de França en boca dels cavallers, religiosos i diplomàtics que no paraven d'arribar de Prússia, o de Lituània, de Xipre, de Constantinoble, d'Armènia o fins i tot de l'Orient més llunyà i exòtic. Ho explica en aquests termes al principi del *Viatge al Purgatori de sant Patrici*:

Com que tots els homes d'aquest món desitgen saber coses estranyes i meravelloses, ja que són per naturalesa més plaents aquelles que es poden conèixer per haver-les vist que

no pas aquelles que només es coneixen per haver-ne sentit parlar, per aquesta raó, jo —que en la meva joventut em vaig nodrir amb Carles, rei de França, amb qui el meu senyor pare, que era almirall i funcionari seu, em va deixar [...]— volia conèixer les coses estranyes i meravelloses que hi ha per tot el món, ja que a la cort arribaven notícies de tot arreu, i jo estava del tot decidit a veure amb els meus propis ulls allò que havia sentit explicar a diversos cavallers i a d'altra gent.

Si a principis del 1378 el príncep Joan d'Aragó demanava a Perellós, com ja hem vist, que li fes arribar totes les «coses estranyes i meravelloses» procedents de països llunyans i exòtics que trobés, en aquest pròleg Perellós va molt més enllà que el seu senyor i afirma que no en feia prou amb les «coses estranyes i meravelloses» que havia escoltat, o llegit, de petit a la cort del rei de França. Per això va decidir viure i veure totes aquestes experiències amb els seus propis ulls per, com afirma poc després en aquest mateix pròleg, «totes les terres de cristians i d'infidels, tant dels sarraïns com d'altres sectes que estan escampades pel món». Per aquesta raó Perellós va anar com a pelegrí a Sant Jaume de Compostel·la i, sobretot, al Purgatori de sant Patrici, al nord d'Irlanda, un lloc molt perillós i molt poc visitat pels pelegrins del continent. Per aquesta mateixa raó va anar a lluitar contra els sarraïns en la croada francogenovesa de Mahdia el 1390, i cinc anys abans va prendre part en una *reise* dels cavallers teutònics contra les «sectes» paganes de Lituània. El que fan les ganes de veure, i viure, «coses estranyes i meravelloses»!

Podem fer-nos una idea del que podien significar per a un cavaller d'aquell temps aquesta mena d'experiències llegint les planes dedicades a les *reisen* dels cavallers teutònics contra Lituània en el *Livre des fais*, la biografia novel·lada de Jean le Maingre, o Boucicaut (1366-1421), un dels cavallers més famosos de l'Europa d'aquells anys. De la primera estada entre els cavallers teutònics, que va tenir lloc el 1384, el *Livre des fais* diu que la va dur a terme «empès pel desig que tenia d'anar a Prússia, com solen fer els bons (cavallers), que volen viatjar per augmentar la seva reputació». (Perellós diu, amb altres paraules, gairebé el mateix a les primeres línies del *Viatge al Purgatori de sant Patrici*). De la segona estada, que va tenir lloc el 1385, el mateix any en què hi va anar Ramon de Perellós, coincidint amb una treva entre Anglaterra i França a la Guerra dels Cent Anys, es diu que «per destinar tots els dies de la seva joventut a fer el bé (Boucicaut) va tornar per segona vegada a Prússia, on es deia que en aquella ocasió hi hauria una bella *reise*». I respecte a la tercera estada (1391) s'indica que Boucicaut hi va voler anar perquè «va veure que l'empresa era gran, i molt honorable i bella, i perquè hi participava una gran quantitat de cavallers, d'escuders i d'homes nobles tant del regne de França com de la resta del món». *Reisen* prometedores, empreses honorables i belles, i amb abundància de cavallers, escuders, heralds i banderes, el somni d'una classe social que era impossible que no seduís Ramon de Perellós.

Malgrat tots els perills i totes les dificultats que hi estaven vinculades, s'ha parlat del viatge a Prússia, de les *reisen* i de tot el que les envoltava com d'una «package

crusading experience» (A. Plusklowsky) o d'una 'gira turística cavalleresca' (J. Tymerman), que incloïa, a més a més de les campanyes militars contra els lituans, festes, tornejos, partides de caça i grans banquets. En aquest pelegrinatge R. de Perellós devia tenir, per exemple, el privilegi de caçar rens, «una bèstia ben estranya» (i exòtica), segons Gastó Phebus, gran amant de la caça, que en va empaitar amb els cavallers teutònics i que en el seu *Llibre de caça* assegura haver-ne vist a Noruega i a Suècia, però que «en els països llatins no n'he vist mai cap».

Els cavallers que hi anaven s'ho havien de pagar de la seva butxaca, o havien de buscar-se un mecenes que financiés la seva expedició, però quan arribaven a Prússia passaven a ser considerats hostes (*Gäste*) de l'Orde dels cavallers teutònics. De tota manera el viatge podia valer una autèntica fortuna. Gastó Phebus, per exemple, hi va anar acompanyat de diversos nobles occitans i d'un destacament de més de 60 guerrers i va haver de demanar un préstec, a mig camí de Prússia, per poder pagar les despeses del viatge. R. de Perellós, que no era un noble de la categoria, ni dels recursos econòmics, del comte de Foix, devia dur un seguici menys nombrós, però també s'hi devia gastar una petita fortuna.

Per a la noblesa europea la suma de la croada contra els pobles pagans i de tots els esbargiments i espectacles cavallerescos (partides de caça, grans banquets, justes cavalleresques, etc.) era un aparador magnífic, que tenia un dels llocs privilegiats en la 'taula d'honor' (*Ehrentisch*) del banquet ofert pel general de l'orde, un privilegi que se solia concedir als cavallers que venien de terres llunyanes per donar suport a l'orde. (D'aquesta manera els cavallers teutònics els retien homenatge i reforçaven els vincles d'amistat amb els nouvinguts). El 1385, dotze anys abans del viatge a Irlanda, Ramon de Perellós va poder gaudir d'aquest honor, un privilegi reservat només a uns quants escollits, els millors cavallers de la seva generació.

Per desgràcia no tenim, o no s'ha trobat, documentació sobre la croada prussolituana de Ramon de Perellós. És una llàstima que l'autor del *Viatge al Purgatori de sant Patrici*, el relat del seu pelegrinatge des d'Avinyó fins al santuari del Lough Derg, a Irlanda, no escrivís res semblant sobre la croada del 1385. Costa de creure que, com a mínim, no enviés algunes cartes al príncep Joan d'Aragó per explicar-li les seves experiències a Prússia i a Lituània, però ara com ara aquesta correspondència no s'ha trobat. Si algun dia tinguéssim la sort de recuperar-la, a banda de notícies sobre el paper de Perellós en la croada, potser sabríem quins *souvenirs* va portar de Prússia, o de Lituània, per al príncep Joan i Violant de Bar, la seva segona esposa.

De fet, si no hagués estat per la perspicàcia de Werner Paravicini, gran historiador de la cultura cavalleresca de finals de l'edat mitjana i de les *reisen* dels cavallers teutònics, ni tan sols tindríem notícia de la presència de Ramon de Perellós en una d'aquestes croades. W. Paravicini ha identificat Ramon de Perellós, que era vescomte de Roda, com el *Viskunt de Rodi* que figura a la Taula d'Honor (*Ehrentisch*) d'un gran banquet que l'Orde dels cavallers teutònics va

organitzar en el magnífic castell que tenia a Königsberg. El document en què apareix el *Viskunt de Rodi* no està datat, però tot fa pensar que és de principis de l'any 1385.

A les cròniques de l'orde dels cavallers teutònics, publicades a la sèrie *Scriptores rerum prusicarum*, no hi ha cap referència a la participació del *Viskunt de Rodi* en les croades del 1385 «contra paganos». Es parla de viatges en barques de combat pels grans rius d'aquelles terres, de topades, d'incendis, de saquejos, de la mort d'alguns nobles cristians o de les estacades i les barreres defensives muntades pels lituans per frenar l'avenç teutònic. També es parla dels líders de la resistència del poble lituà: un d'ells era Jogaila, el gran duc de Lituània, que el 1385 encara era pagà, però que un any després es va convertir al catolicisme per poder-se casar amb Jadgiwa, la reina de Polònia. Va rebre el nom cristià de Ladislau i es va convertir en Ladislau II Jagiello, rei de Polònia. Després de Jogaila, o de Ladislau, es va convertir al catolicisme la major part del poble lituà.

A partir d'aleshores les croades dels cavallers teutònics contra els pagans lituans ja no van tenir cap mena de justificació o, si es vol, d'excusa per legitimar la guerra, el saqueig i la seva política d'expansió territorial. Malgrat tot, les *reisen* van continuar, tot i que la presència de cavallers i de guerrers de la resta d'Europa es va reduir moltíssim. Per acabar-ho d'adobar la batalla de Tannenberg (nom alemany) o de Zalgiris (nom lituà), que va tenir lloc el 1410, va suposar un cop molt dur als projectes de croada i de conquesta dels cavallers teutònics. En efecte, en aquesta batalla un exèrcit format per tropes lituanes i poloneses, dirigides per Ladislau II Jagiello va derrotar de forma inapel·lable l'exèrcit croat, que hi va perdre la major part de la seva plana major.

En els vint-i-cinc anys que separen les *reisen* del 1385 de la batalla de Tannenberg, o de Zalgiris, les coses havien canviat molt. Els pagans ja no eren pagans, sinó catòlics, i els cavallers teutònics ja no eren invencibles. No sabem què en devia pensar de tot plegat Ramon de Perellós. Ja no era el jove que s'havia assegut a la taula d'honor del gran banquet que va tenir lloc a Königsberg a principis del 1385, sinó una persona gran, si no vella, que veia com les «coses estranyes i meravelloses» en què havia somiat quan s'educava a la cort del rei de França cada cop eren més estranyes i menys meravelloses.

Xavier Renedo i Puig
Institut de Llengua i Literatura Catalanes
Departament de Filologia i Comunicació

NOTA BIBLIOGRÀFICA

Una bona part d'aquest article està basada en l'estudi introductori de l'edició de divulgació del *Viatge al Purgatori de sant Patrici*, de Ramon de Perellós, que publicaré aviat en la col·lecció Josep Pla de la Diputació de Girona. Agraïixo de tot cor a Mathieu Olivier i a Werner Paravicini tota la informació que m'han facilitat sobre l'Orde dels cavallers teutònics.